

Habibijev *Opsimista* i njegova recepcija među Arapima i u svetu

Puni naslov ovog kratkog romana, sačinjenog u prividno epistolarnoj formi tipičnoj za arapsku klasiku, trebalo bi da u prevodu glasi *Čudnovati događaji u vezi s nestankom Saida Abul Nahsa el Mutešaila*. Lična se imena po pravilu ne prevode, pogotovo ne u naslovima, a junakovo ime je Said i očinstvo Abul Nahs (ovde: sin Abul Nahsov), dok je Srećko Nesrečković njihovo zajedničko značenje ili, bolje, smisao. No, ironijsko-alegorijska forma dela obavezuje da se na korici nađe prevodni ekvivalent junakovog punog imena i prezimena, pošto arapski čitalac u izvornom naslovu čita upravo i samo to što srpski čitalac vidi u njegovoj posrbljenoj verziji, dok u izvornoj naš čitalac ne vidi ništa osim stranog imena. Ime i očinstvo junaka autor je, s jasnom namerom, tako složio da to dvoje već s prednje korice isijava svoje snažno oksimoronsko zračenje, a onda im je, kao šlag na tortu, pridodao prezime *El Mutešail*, skovano od ukrštenih arapskih reči u značenju *optimista* i *pesimista*, tako da se obe u njoj mogu prepoznati – otuda i u prevodu za tu priliku skovana imenica *opsimista*.

Naslov na korici srpskog prevoda, *Čudnovati nestanak Srećka Nesrečkovića Opsimiste*, unekoliko je i sažet, kao što se vidi. Možda to marketinški motivisano krivotvorenje nije bilo nužno (njime je svakako izgubljen poželjni efekat intrigantne sintagme *čudnovati događaji*), ali celi ionako dugi naslov nije se mogao dosledno prevesti bez ispomaganja nekim od izraza kao što je „u vezi s“ – detalj koji je u originalu ekonomičan do neprimetnosti, a u prevodu na srpski je kabast i, što je najgore, pahne na birokratski jezik.

Prevod je pošao tragom piščeve zamisli, uz poneko nužno prilagođavanje. Tako je i junakovo ime, kad je kontekst tako zahtevao, prenošeno u izvornoj formi, Said (kao onda kada je bilo nužno da uspostavi paralelu s imenom drugog lika istog ličnog imena, koji je možda junakov alterego). A da bi čitalac prevoda od prvih reči priče mogao da se izbori sa zavrzlamom oko imena protagoniste romana i njegovog značenja, koje je arapskom čitaocu jasno samo po sebi, moralo se u prvu rečenicu romana udenuti to igričavo dvojtvo, radi čega je autorov tekst u prenosu te, prve rečenice za toliko dopisan – uz pomoć jednog „ili“.

I većina drugih ličnih imena u romanu ima simbolična značenja i, kako tada obično biva – pomalo groteskne oblike. Neka su „posrbljena“, kada je to bilo potrebno i moguće, još neka je bilo poželjno prevesti na sličan način, ali bi takvi ekvivalenti bili odviše komplikovani i otuda neupotrebljivi. Ni neke male igre rečima nisu mogle biti adekvatno prevedene upravo zato što bi njihovo razjašnjenje opterećivalo tekst, a ne bi mu osetnije doprinelo. Sa sličnim gubicima u prevodu, naročito onih tekstova koji obiluju dvosmislicama i humornim pasažima, ponekad se moramo pomiriti.

Među imenima likova ističu se imena triju žena koje igraju ključnu ulogu u životu glavnog junaka. U svom osvrtu na Habibijev roman povodom nemačkog prevoda, s podnaslovom *Habibijev Opsimista kao pokušaj da se demitologizuje istorija*, Angelika Nojvirt¹ zastupa stav Sabrija Hafiza da je *Opsimista* „autentični postdžojsovski“ roman,

---

¹ Angelika Neuwirth: *Israelisch-palastinensische Paradoxien: Emil Habîbi's Roman Der Peptimist als Versuch einer Entmythisierung von Geschichte*, pp. 95–128.

pošto autor usvaja složeni instrumentarij *Ulisa* i gradi svoju priču po uzoru na iskričavi duh velikog modela.¹

Habibi od samoga početka, već u paradoksalnom epigrafu romana – pesmi pod naslovom *Epilog* (a i svaki od naredna dva dela romana ima pažljivo odabran moto u stihovima i – ne treba ni sumnjati – sadrži još mnoge paradokse), uspostavlja dijalog sa eminentnim pesničkim imenima – tumačima palestinske nacionalne tragedije. U tkanju romana on u više navrata poseže dublje u arapsko poetsko nasleđe, pozivajući u pomoć klasične pesničke ikone, Imrul Kajsa, Abu Nuvasa, Džahiza, El Mutenebija i Medžnun Lejlu, napokon i Šekspira, kao i drevne arapske naučnike, putopisce i mističare, stavlajući njihove stihove, imena ili citate u ironični ili satirični kontekst i, na taj način, u funkciju željene demitologizacije starih i novih arapskih političkih zabluda, koje ometaju jasnu viziju mogućeg – svega onoga što bi moglo biti korisno za spas palestinskog nacionalnog identiteta i ostvarenje prihvatljive budućnosti.

U velikom delu palestinske književnosti dvadesetog veka, a pogotovo onoj nastaloj posle 1948, jedan od središnjih pojmova je pojedinac koji se žrtvuje za zajednicu (arap. *fidā'ī*, od čega je masovnom medijskom upotrebom nastao svetski poznat termin *fedajin* – palestinski borac za oslobođenje) i, s njim u bliskoj vezi, još mnogo stariji islamski termin *šehid* (arap. *šehīd*) – onaj ko je poginuo herojskom, mučeničkom smrću za kakvu veliku stvar, prvenstveno za čast i veru. Kod arapskih pesnika u pozadini ova dva koncepta stoji mitsko sjedinjenje takvog pojedinca s objektom njegove ljubavi. U palestinskom slučaju to je sjedinjenje s domovinom, budući da se u njegovoj borbi i, najčešće, smrti, otelotvorava povraćaj društvenog dostojanstva. Na taj način se mit o borbi za slobodu tesno povezuje sa simbolom oživotvorenja kolektivnog pamćenja. Prema analizi Angelike Nojvirt, pisac to u romanu oličava legendarnom i u arapskoj tradiciji opštepoznatom figurom preislamskog pesnika koji, izgubivši svoju ljubljenu Lejlu, zapada u ludilo (otuda mu i nadimak Medžnun Lejla, pod kojim se proslavio – „onaj koji je poludeo za Lejlom“) pa počinje da obožava njenu idealizovanu sliku, otuđujući se od stvarnosti, da bi na kraju i umro od ljubavi. On predstavlja intelektualca lišenog voljene domovine, prinuđenog da se bori s ponižavajućim iskušenjima koja mu nameće uzurpator, a u tome se skriva i njegova profetska uloga.

Ova alegorijska šema je, po tome, i glavni motiv Habibijevog romana. Radnja se u celini zbiva oko antijunaka koji se na kraju pokazuje kao pesnik (ili pisac), dok njegove partnerke simbolizuju njegovu domovinu Palestinu. „Najpre mlada Juad („ono što će se vratiti“), koja oličava vitalno ali bespomoćno društvo pre 1948, naterano na izgnanstvo. Zatim Bakija („Ostavša“, „ona koja je ostala“), nejak i uplašena manjina koja je ostala u novoj državi i, najzad, Druga Juad, emancipovano i odvažno novo društvo koje se rodilo i oblikovalo svoju svest u izgnanstvu. Primarna funkcija tih triju žena zajedno jeste da alegorijski predstavljaju domovinu.“ A sam junak, izgubivši svoju poslednju ljubav, na

---

¹ U nekoliko navrata, pisac, u duhu klasične arapske tradicije, gradi pasaže od rimovane proze, u čemu ga nije bilo moguće svuda pratiti. Jednom ili dvaput se moglo. Na takvim mestima sama značenja reči su nebitna – pisac ih gomila „po sluhu“ i rimu koristi da postigne jači parodijski efekat, npr.: „A kad im se, opet, krv u žilama najstrašnije rasplamsa, stanu proklinjati uvoznu robu osim onoga što je za probu i onoga u grobu, i osim aviona, kamiona i lampiona, osim slikanja i uslikavanja, ruku celivanja i podvriskivanja, ugnjetavanja i ukidanja razvrata u ovom veku žurbe i jurnjave, a bogme i uživanja bogataša u svemu čega je željna sirotinja koja ropi.“ Pri svemu, dela upravo ovog pasaža nema u izvorniku (*Dār al-Hilāl*, Cairo, 1998), ali se nalazi u PDF kopiji neidentifikovanog izdanja na Internetu, lišenog autorovih fusnota, a prepoznaje se i u engleskom prevodu (str. 81).

čudesan način biva odnesen u prostranstva bića iz drugog sveta i tim *uznesenjem* stiće atribut spasitelja u smislu mitske paradigme, pri čemu se njegovo mesijanstvo očituje i time što, poput Hrista prikovanog na krst, sedi na vrhu stuba (koca), kao simbola obeščašćenja i patnje. Nakon toga on nestaje sa scene.¹

Habibi ne preza od toga da, ukazujući na nasilje prema ostavšoj arapskoj manjini, i izlažući savremene mitove u arapskom društvu jetkoj ironiji i, time, otvorenoj kritici, usmeri svoj gorki sarkazam i prema jevrejskoj strani. Jedan od osobito slavljenih motiva u cionističkom projektu nesumnjivo su dostignuća kolektivnog truda u kibucima. Mi u romanu vidimo, uz aluzije na zloglasna nedela počinjena tokom etničkog čišćenja na okupiranim teritorijama, da ta „dostignuća“ dobrim delom počivaju na eksploataciji ropskog rada obespravljene manjine. U jednom od završnih poglavlja vidimo da seljaci, koji su nastavili da žive na svojoj zemlji, žive, praktično, u policijskom obruču, pri čemu su sada, i sami, kao i njihove njive, „vlasništvo države“. Pretvoreni su u kmetove bezemljaše i najamne radnike na svojim rođenim njivama. Ozelenjena pustinja na obećanoj zemlji pokazuje se u drugom svetlu – kao cionistički mit.²

Na još mnogo mesta u romanu aludira se na burne bliskoistočne događaje od 1936. do 1972. godine, najpre u Palestini za vreme britanske vlasti, zatim u samom Izraelu u njegovim prvobitnim granicama i na kasnije okupiranim arapskim teritorijama. Bez elementarnog poznavanja i razumevanja tih događaja verovatno ne bi bilo moguće pratiti radnju. Surovosti okupacione sile dato je vidno mesto u zbivanjima kojima u ranoj fazi osnovni pečat daju britanske političke intrige, uz režirano formiranje i jevrejskih i arapskih paravojnih struktura, što vodi do sve jače međusobne omraze tokom daljeg napredovanja jevrejske kolonizacije na palestinskom tlu, na koje svaka strana polaže izvesno pravo. Time se, korak po korak, provincijalno pretvaralo u globalno.³

Opsimista je najpoznatije Habibijevo delo, a objavljivan je najpre u nastavcima u listu *Itihad*, organu KP Izraela, od 1972. do 1974. godine. Odmah potom štampan je u Haifi i Bejrutu kao knjiga, koja je u tren oka rasprodata diljem arapskih zemalja. Za tri godine štampana su i doštampavana tri izdanja, svako u brojnijem tiražu od prethodnog.

---

¹ Završetak romana A. Nojvirt vidi kao snevani povratak palestinskog Odiseja (ponovljena aluzija na Džojsovog *Ulisa*), koji se, posle dugog lutanja kroz snove o idealnom, vraća svojoj voljenoj.

² Naslov četvrtog poglavlja Druge knjige glasi *Kako je izvorno arapstvo udarnički preteklo eru udarništva*. To je gorkoironična aluzija na činjenicu da su Arapi ostali kao bezemljaši na svojoj, otetoj zemlji, gde rade za Jevreje u kibucima. Govoreći o tome, Habibi, po mišljenju Ibrahima Muhavija, cilja naročito na čuveni masakr u selu Kafr Kasim, koje se nalazi na Zelenoj liniji. Bila je to tada defakto granica između Izraela i Zapadne obale. Od 1949. do 1966. Arapi s prebivalištem u Izraelu imali su tretman neprijateljskog stanovništva – pete kolone, i potpadali su pod vojnu upravu. Prvog dana Sueckog rata, u ozloglašenoj operaciji Kadeš, 29. oktobra 1956, izraelska granična policija objavila je u tri po podne policijski čas na Zelenoj liniji, u tzv. Trouglu, od pet po podne do šest ujutro. To je bilo vreme kada su se arapski seljaci koji su obrađivali svoje nekadašnje njive, sada u jevrejskoj svojini, mirno vraćali svojim domovima, ne znajući za objavu policijskog časa. Izraelci, koji su toga bili svesni, tom prilikom su pobili četrdeset osam seljaka, od toga šest žena (od kojih je jedna bila trudna pa Arapi računaju da je bilo četrdeset devet žrtava) i dvadeset troje dece od osam do sedamnaest godina. Graničari koji su počinili masakr izvedeni su pred sud, proglašeni krivima i osuđeni. Dva odgovorna oficira dobila su vremenske kazne zatvora od sedamnaest i petnaest godina, ali su im kazne kasnije smanjene na po pet godina, od kojih su odslužili još manje. Slučaj je ipak dobio status sudskog precedenta i doveo do toga da se donese propis po kom osoblje bezbednosnih snaga ima pravo da odbije da izvrši protivzakonite naredbe. U decembru 2007. predsednik Izraela Šimon Peres zvanično se izvinio za zločin.

³ Omar Zane: Emile Habibi, *The Pessimist Who Went Global*. Al-Mashriq, Vol. 2, No. 7, May 1996. Beseda kojom se ovaj palestinski pisac, naturalizovani Amerikanac, oprostio od pisca.

Tada se jasno pokazalo da ta neodoljiva mešavina crnog humora, burleske, parodičnih začikavanja i gorkoironičnih aluzija na tragična zbivanja odskače od suvoparne, „ultrarealističke“ arapske proze svoga vremena. pisci arapske moderne, naime, ugledajući se istovremeno na sopstvenu klasiku i na književnost Zapada, nisu se snalazili s takvim instrumentarijem i, u nastojanju da budu veoma „ozbiljni“, često su posezali za po svaku cenu „originalnim“ epitetima i poređenjima, neprozirnim spojevima reči i visokoparnom, arhaičnom leksikom. Habibijev roman pokazao se kao autentično, uistinu originalno delo, pisano sveže i, mada ga praktično nije moguće imitirati, otvorilo je nove vidike i postavilo nove izazove.

Iako su glavna zbivanja u romanu smeštena unutar granica Izraela iz 1948. i slikaju prvenstveno težak život palestinskog življa koji je ostao u zavičaju po ustanovljavanju izraelske države, život s one strane normalnog, u stanju permanentne krize, *Opsimista* je pozdravljen kao inteligentno i zabavno štivo. Sam Habibi, u intervjuu Radvi Ašur 1978, kaže da mu je cilj bio da oslobodi izrabljivane od teškog osećaja da je izrabljivač neizmerno moćan i da je zato odabrao antijunaka, čiji postupci često izazivaju na smeh i koji objedinjuje sve mane protiv kojih je sam pokušavao da se bori, jer one nisu iznimne već su široko prisutne unutar arapske manjine u Izraelu.¹

Opsimista je daleko od realizma arapskih pisaca levičarske provenijencije koji su, počev od tridesetih, pisali po uzoru što su ga postavljali tadašnji sovjetski pisci. Lukač i socrealisti naginjali su favorizovanju ideološki korektnih junaka. Breht je to osporavao. Habibi je mnogo bliži ovom potonjem. Izazvati indignaciju među čitaocima ili pozorišnim gledaocima, pobuditi nezadovoljstvo, uočiti kontradiktornosti postupaka glavnih likova, pokazalo se i ovde kao važno sredstvo u prevazilaženju „linijaške“ književnosti levičarskih pisaca.

*

Struktura romana je trodelna, a narativ se zasniva na nizu tragikomičnih epizoda, s uvođenjem magijskog realizma – pojavu posetioca iz dalekog svemira, lika čije je postojanje, po prilici, junakova fikcija, ali u kog on jedino može i sme da položi svoje poslednje nade. Said, Srećko Nesrečković, piše pisma neimenovanom primaocu, koji je, kako se da naslutiti, povezan s listom *Itihad*, već pomenutim organom KP Izraela, čiji je urednik dugi niz godina bio niko drugi do Habibi. Ovaj naoko nevažan detalj uvodi dublju ironiju, jer je Saidov primarni zadatak, kao jednog od „lidera“ sindikalnog pokreta (kojim diriguje izraelska država), da ometa komuniste i ne dopusti im da dobiju poslaničke mandate na izborima, budući da ministar za manjine njih smatra „najopasnijom petom kolonom u zemlji“. Iako je glavni lik više-manje negativni junak, sa svim slabostima običnog čoveka, njegovu ljudsku veličinu čitalac će uočiti do kraja priče. Njegov glavni pratilac u životu (protkanom dvema velikim ljubavima), i njegov glavni protivnik, jeste oficir tajne policije za koju on celoga života radi kao doušnik, batrgajući se između snova o elementarnoj slobodi i nužde da fizički opstane.

U prvom delu knjige junak nastoji *da se prilagodi*, da se vlada onako kako od njega iziskuju okolnosti u novoustanovljenoj izraelskoj državi, u kojoj je on, ostavši po strani od ogromnog talasa silom raseljenih palestinskih Arapa, jedan od *onih koji su ostali*. Ipak, čudesni posetilac iz svemira, s kojim junak odlazi u slobodni nebeski prostor,

---

¹ Radwa Ashour, „Interview with Emile Habibi“. *Filistin al-Thawrah*, 254(2), 49–50.

čitaocu će izgledati manje čudno i šokantno od bezbroj malih, užasnih a istinitih događaja, koji ispunjavaju svakodnevni život Arapa koji su ostali na zavičajnom tlu.

Nensi Kofin ukazuje na to da Cvetan Todorov i Umberto Eko u svojim radovima osporavaju ono što neki arapski kritičari uzimaju kao osnov za prigovore da „svemirac“ kog pisac uvodi na scenu nema tu šta da traži. Ona ističe da ovo natprirodno biće ispunjava diskretnu alegoričnu funkciju u razvoju priče, štaviše, ona ga vidi kao katalizator u samom nastanku priče, jer on zastupa strategiju otpora pomoću snage reči, a ne sile oružja. Ovo je, van svake sumnje, i na liniji koju je, posle rata 1967, zastupala Komunistička partija Izraela, čiji je Habibi poslanik u Knesetu. S druge strane, izvan granica iz 1948, arapski intelektualci više su naginjali kombinovanoj borbi. Na taj način recepcija romana među Arapima bila je dvojaka: unutar Izraela uglavnom pozitivna, izvan njegovih granica često osporavana.¹

U drugom delu Saida razdire *podvojenost* – težnja da živi bezbedno, tu gde je, i žudnja za istinskom slobodom, koju država deklariše, ali koja nije darovana arapskoj manjini. Oni su građani drugog reda, koje vlast, još više nego komuniste, smatra za petu kolonu. Sin jedinac, duboko pogođen roditeljskom popustljivošću pred državnom represijom, laća se oružja i gine. More guta njega i majku koja mu se u poslednji čas priključuje, što pokazuje da je lojalnost bila beskorisna, premda pisac ni tada, i nijednog časa, ne poziva svoje sunarodnike na oružanu borbu. Sinovljev postupak naišao je na pohvale pristalica oružanog otpora među književnim kritičarima. Njegovo ime Vala', koje znači 'odanost', oni tumače kao odanost arapskoj stvari, slobodi i dostojanstvu, ne lojalnost Izraelu. No, to su ipak ideologizovana učitavanja i mladićev suicidalni izbor, sudeći po tome kako Habibi vodi roman do kraja, ostaje nezreo, adolescentski izbor.

Slično su mnogi Arapi tumačili i lik mladog borca pokreta otpora Saida, junakovog imenjaka i druga u ćeliji. Stariji Said vidi ga kao kralja i osuđuje svoj kukavičluk, ali ostaje činjenica da on ne prihvata oružani otpor, iako se ne predaje. Uostalom, mladi Said njega i tako smatra pripadnikom pokreta otpora, što se i ne može poreći, jer u sebi, sa svojstvenim ketmanom, on u duši nikada nije pristao na kolaboraciju i, kad god može, čini sve da je podrije. I upravo tada, kada ga jedan pravi heroj vidi kao sebi ravnoga, junak doživljava preumljenje. I premda dobro zna da to dostojanstvo nije u potpunosti zaslužio, u njemu se bude samosvest, ponos i samopoštovanje.

Druga Juad, kći i slika i prilika Saidove davnašnje, već davno umrle dragane, pokazuje se kao „nova žena“, oslobođena tradicionalnih normi ponašanja: ona na ravnoj nozi razgovara s muškarcima, sedi prekrštenih nogu, slobodno pripaljuje cigaretu. I ona odbacuje ideju oružanog otpora „šačice boraca“, koji ništa ne bi sami mogli promeniti. Ona odbacuje i zanos svog obožavanog brata kao iracionalan, romantičarski i idealistički, jer „vreme se ne vraća“. Time ona ruši i Srećkove izvesne dileme i iluzije, na šta joj on kaže da je „ravna bratu“, izjavljujući time da je saglasan s njenim stavovima.

Priča se završava isto tako neobično kao što i počinje. Said se jednoga jutra budi na vrhu visokog stuba, na koji je posađen, što je manifestacija njegovog potpunog poraza

---

¹ Nancy Coffin, *The Arab Studies Journal* Vol. 8/9, No. 2/1 (Fall 2000/Spring 2001), pp. 25–46. N. Kofin komentariše da je sama fantastika nemogućeg prizora ono što ga čini uverljivim – to što Saida spasavaju vanzemaljci nije ni po čemu manje verovatno od pretvaranja Gregora Samse, junaka Kafkinog *Preobražaja*, u ogromnu bubu. Čitalac je taj koji dopušta i „overava“ takav događaj.

i konačne i potpune izolovanosti od života i sveta.¹ Misleći najpre da je posredi košmar, Said uviđa da je kolac realan, i nema izbora do da na njemu ostane, jer ne može da se pokrene ni na koju stranu. I on se izmenio, shvativši napokon da mu sva odricanja i popuštanja nisu donela ništa. Likovi iz romana mu dolaze i saopštavaju da su i oni svako na svom kocu. Na tom mestu junaku se nanovo javlja njegov prijatelj iz svemira i odnosi ga na leđima u lagume Akre i dalje, u nadzemaljski prostor. Saidovi prijatelji slave njegov nestanak, koji je i njegov spas. On se seli u područje neznanog, ali mirnog i bezbednog stanja, koje je snevani kontraodraz njegove životne uklještenosti između dva ekstrema, dva pola – cionističkog kolonijalizma i palestinskog otpora.²

Preposlednje poglavlje okončava se rečima Saidove davnašnje dragane koja je već odavno stanovnik drugog sveta: „Video sam Juad kako diže glavu visoko u nebo, pokazuje prema nama i kaže: 'Čim prođe još ovaj oblak, sinuće sunce.'“

Ipak, narator u romanu, onaj primalac čudnovatih pisama, poći će u potragu za svojim čudnim dopisnikom da bi vratio čitaoca u svet nepomućene stvarnosti. Njegov finalni izveštaj misteriju ostavlja otvorenom: „Pregledom bolesničkih kartona ustanovljeno je da, još od osnivanja države, u bolnici nije bilo pacijenta koji se tako zove. Poredili su i druga, slična imena, i našli jedno koje je pobuđivalo sumnju. Bilo je to ime Saadi Nahas, poznatog i pod nadimkom Abul Tum, za kog su neki opet tvrdili da mu je nadimak bio Abul Šum.³ Rekli su mu da je neka mlada žena nedavno dolazila i raspitivala se za njega, tvrdeći da mu je rođaka i da je stigla iz Bejruta, preko jednog od „otvorenih mostova“. Rečeno joj je da je taj čova umro pre nekih godinu dana, na šta je ona prokomentarisala da se, dakle, odmorio i pustio i druge da se odmore od njega. Zatim je otišla, opet preko „mosta“. Tako je odatle otišao i Poštovani, koji je primio sva ona čudnovata pisma, sa žarkom željom u srcu da mu vi pomognete da pronađe tog Saida.“

Jednoznačnog odgovora nema. Ipak, Said bi i dalje mogao biti živ i, što je izvesno, više ne mora da strepi od Velikog Čoveka (niskog stasa). I tek tada on počinje da piše svoja tri pisma. Sa znakovitim imenima likova u *Opsimisti* čitalac ne može izbeći alegorijsko tumačenje teksta, ali nivoi tekstualne interpretacije ne mogu se svesti na samo jedan, već opstaju istovremeno, jer je svakome jasno da bi naivno, doslovno čitanje *Opsimiste* oduzelo mnogo tom delu.

Čitalac se ne može oteti osećanju da je protagonista romana voljiv lik, delom otuda što je šeprtlja. Mi, međutim, ne počinjemo da saosećamo s njim tek kada doživi metanoju, već od prvoga časa. To je tako zato što smesta prepoznajemo da iza svekolikog njegovog laviranja između ludosti i mudrosti stoji istinska patnja usled strahote represivnog mehanizma koji ne skriva svoju nemilosrdnost. Kako Selma Džajusi u predgovoru engleskom prevodu primećuje: „Said nikada nije zloban, niti prost, ni nasilan,

---

¹ Ovo je, kako većina kritičara smatra, očita aluzija na nabijanje na kolac, mada je slika preuzeta iz asketske prakse *stilita*, ili *stolpnika*, pripadnika hrišćanskog reda iz 5. veka, koji su, po uzoru na sirijskog monaha Simeona, veliki deo života provodili na platformi visokog stuba ili stene.

² D. Cloyce Smith, na portalu *Books We Have Read*, s osvrtom na predgovor engleskom prevodu.

³ Lično ime tog pacijenta, iako izvedeno od istog korena od kog i ime Said, karakteristično je za seosko muslimansko stanovništvo i jedva da je oblikom slično imenu junaka romana. Prezime pacijenta (Nahas – *Bakredžija*), mada formalno od istog korena od kog i prezime našeg junaka (Abu el Nahs – *Nesrećković*) ne čini nikakvu paralelu sa ovim. Prvi nadimak, Abul Tum, u značenju *Belolučani*, odabran je da istakne parodičnost situacije i omogućiti uvođenje drugog, Abul Šum, koji je izveden po istom formalnom obrascu kao prvi, ali ima značenje *Zloslutni*, izvedeno od korena od kog dolazi i reč *pesimizam*, čime se približava porodičnom nadimku glavnog junaka i zatvara mistički krug oko tajne nestanka traženog lica.

uvek se oslanja na jedan stav pretpostavljene nevinosti koja se zaklanja iza neznanja o realnim problemima i govoreći o ovima s detinjom naivnošću, čime razotkriva njihov užas i apsurdnost.“ Malo dalje, ona napominje: „Lik izdajnika-doušnika često je eksploatisan u novijoj arapskoj književnosti, ali je, tokom više od pola stoleća, prikazivan kao opak, inteligentno sebičan i koristoljubiv i, uopšte uzev, gnusan lik.“¹

U prvom delu romana Said još kao dečak pokušava da se uključi u oružanu borbu, ali ne uspeva. Zatim, u drugom, postaje marioneta režima, ali ni tu ne postiže više od serije malih promašaja i tužno-humornih efekata. Kao saradnik tajne policije on uspeva jedino u tome da ne bude istinska pretnja svojim sunarodnicima, ali je i tragičan lik, budući jednako nesposoban da zaštiti čak i svoje najrođenije. Povremeno mu bol probija zaštitu opreza i on razvezuje jezik i govori u lice silnicima, podsmeva se i kritikuje, a kazna ga neće odvratiti od njegovog puta. On je luda-filozof, gde god bio: Džuha, dvorska budala kralja Lira, skitnica Šarlo, ali je Said-Srećko od svih njih kulturno značajniji, jer ne oplakuje samo svoju sudbinu i sudbinu svojih najbližih, već se kida u paramparčad od žalosti za izgubljenom domovinom, ne samo zbog sebe nego i zbog svih drugih ljudi koji su je izgubili. On se suprotstavlja strahovitom neprijatelju koji želi da ga proždre i inkorporira u sebe, tako da žrtve nestane u njegovom mesu i krvi. U trećem delu junak vidno uspeva u jednome: da bespoštedno ismeje svoje ugnjetače, jednako kao što u celom romanu, a naročito pri kraju Prve knjige, izvrgava ruglu oligarhe među svojim sunarodnicima (kojima pripada i prominentni arapski advokat kolaborant El Bazindžani), koji su listom savršeno nezainteresovani za nacionalnu stvar. Trevor Legasik ovo propraća komentarom da je prećutna zavera zasnovana na evidentnim zajedničkim interesima arapskih i jevrejskih oligarha u Palestini bila ključni činilac u samom stvaranju Izraela. Sve to stoji u drastičnom kontrastu s Habibijevim opisima palestinskih radnika i seljaka, koji obiluju lirskim elementima.²

Said je svoj najveći neprijatelj – veći nego njegov glavni protivnik, Veliki Čovek (niskog stasa), mračni eksponent tajne policije, skriven iza tamnih naočara. Sam Said, kao mali, uplašen čovek, koji obitava na marginama života, nije toliko žrtva državne represije koliko manjka kritičke i istorijske svesti i ličnog kukavičluka. Time on postaje sredstvo jetke socijalne kritike, uprkos svom često olakom gledanju na stvari. Ipak, okrutnost represivne mašinerije je strahovita, što se uočava na svakom koraku u knjizi. Jedan od najupečatljivijih primera je priča strave i užasa iz zloglasnog zatvora Šata, gde pisac s punom snagom svog talenta opisuje „kružok“ izraelskih zatvorskih čuvara koji će ga premlatiti: svi su visoki i plećati, snažnih udova, jednako dremljivih očiju i istovetno iskeženih usta, zasukanih rukava, spremni na svoj sadistički čin. Oni su oblikovani po istom kalupu i dejstvuju poput robota. To je majstorska slika slepe mehaničke sile koja sprovodi politiku masovnog izгона, masovnih hapšenja, uzurpacije svojine i fizičkog mučenja.

Navodeći u svom predgovoru da među glavne dimenzije u romanu, uz ono komično, herojsko i sadističko, ide i njegova tragička dimenzija, Selma Džajusi ističe da komično i tragično u modernoj literaturi nisu više antiteze kao što je bilo u klasičnoj. Kontrastirajući stavove Cicerona i Mana o tragičnom u književnosti, ona završava Joneskovim stavom da on sam nikada nije razumeo razliku između komičnog i tragičnog. Ovo, naravno, ne znači da je *Opsimista* tragikomedija, prvenstveno jer sam junak nije na

¹ Up. Salma K. Jayyusi: Introduction. *The Secret Life of Saeed the Pessoptimist*, p. xvi/xvii.

² Up. Trevor LeGassick, „The Luckless Palestinian“. *The Middle East Journal*, vol. 34, No. 2, 1980.

dovoljno visokom nivou za tako šta, zbog čega moramo konstatovati da je to, u stvari, politička satira zasnovana na komičnom shvatanju ljudskog položaja, koji ima doticaja i s tragičnim, i sa herojskim, pored toga što unosi i element fantastike.

Saidova nemoć da se odupre arogantnom Velikom Čoveku (niskog stasa) (koji je Aškenaz, došljak, za razliku od Saidovog glavnog prijatelja u životu, domaćeg Jevrejina Jakova, starinca na Levantu) potiče od njegovog pasivnog prihvatanja sudbine i verovanja da on nema snage da izmeni sled događaja. U Prvoj knjizi on objašnjava svoje poreklo i implicitno pravda pasivnost kazujući da familija, prema porodičnom predanju, potiče od neke robinje koja je svojim otporom uzrokovala Tamerlanov masakr nad nedužnima. Osim toga, muškarci u njegovom rodu čuveni su sa svojih razvoda od žena (u arapskoj tradiciji to znači da su bili skloni da svoje žene oteraju, često i bez opravdanog razloga – muževlji postupak koji je u arapsko-islamskom pravu pokuđen, ali dopušten). S takvom povesnom pozadinom padova i izdaja, Saidova izdaja sopstvenih interesa, i interesa njegovog naroda, kolaboracijom s Velikim Čovekom (niskog stasa) ne predstavlja iznenađenje. Njegov prijatelj vanzemaljac savetuje mu radikalno drukčiji pristup životu, po ugledu na srednjovekovno mističarsko društvo čiji bi članovi, kada dostignu izvornu čistotu duše, bili odvedeni u raj. On ga ohrabruje da nastavi da piše pisma neimenovanom prijatelju, jer će mu takvo meditiranje pomoći da se i sam nađe na tom bogougodnom putu:

„Naši su preci, pripadnici Braće čistote i vernosti, na ljude poput tebe gledali kao na nemuštu stoku. Stavljali su im amove i teške gvozdeno negve da bi ih mogli voditi kud god oni hoće i da ovi ne bi mogli govoriti sve što im padne na um. I tako sve dok ne stigne božja zapovest da se usnuli probude, da ugnjeteni ustanu i dok se ne javi božji glas u liku onoga koji će skinuti jaram sa ujarmljene marve, osloboditi ponižene od ropskih uza i gospodarskih dizgina, a one koji su ih dotad ponižavali staviti za kaznu u njihov dotadašnji položaj.“ Junakov *opsimizam* pak nije svojstvo samo njegove familije već je, kako Habibi kaže, „blagoslov koji odvaja moj narod od svih drugih“. Na jednom mestu Said kaže o sebi: „Ja uopšte ne razlikujem pesimizam od optimizma. I uvek se pitam: šta sam ja, jesam li pesimista ili optimista? Probudim se, tako, ujutru, i slavim Onoga gore što me nije uzeo dok sam spavao. A ako mi se tokom dana desi štogod loše, ja ga opet hvalim i slavim što se nije desilo i nešto gore od toga. Šta sam ja onda, jesam li pesimista ili sam optimista?“

Braća čistote i vernosti, od kojih svemirac tvrdi da potiče, predlagala su dualističko čitanje teksta i prirodnog sveta: verovali su da spoljno, doslovno značenje, biva vidljivo svima, dok unutarne, koje je važnije, iziskuje naročiti trud čitaoca. Nensi Kofin vidi *Opsimistu* kao tekst koji zastupa takav pristup. Naivnom čitaocu Said je patetična žrtva Velikog Čoveka i njegovog nasilnog autoriteta, a svemirac – natprirodno rešenje jedne nemoguće situacije, jer se komični junak mora spasti. Pažljivije čitanje sugerije da je Said često žrtva sopstvene prenapregnute percepcije. Saidov mučitelj Veliki Čovek je, kao što znamo, niži od Saida. Saidu, dakle, nedostaje svest o sopstvenoj moći i shvatanje da reči Velikog Čoveka tvore jednu realnost koja se može pobediti, iako njega sprečava da probije svoju ćutnju i pasivnost. Vanzemaljac mu nudi nadu u svetliju budućnost, jer njegova energija dolazi iz jezika Saidove zajednice. To je skrivena, metafizička snaga, i Said će u jednom času naučiti da vidi ono iza jezičke fasade, ono što je dopustio da tvori njegovu sopstvenu stvarnost. Kada to shvati, izaći će iz lavirinta u koji je sebe zatvorio.

Možda se može zaključiti da se prva ključna poruka romana nalazi u jednom pasusu dvanaestog poglavlja Prve knjige, gde prijatelj iz svemira kori Saida rečima: „Takvi ste vi, takvi ste uvek! Kad više ne možete da trpite tu svoju muku i nevolju, i kad ne možete da platite cenu potrebnu da se to stanje promeni jer ste svesni da je preterana, vi se okrećete meni. Ja gledam šta rade drugi ljudi, kako se trude i šta sve daju, a pri tome ne dozvoljavaju nikome da ih ugura u mrak i u ove katakombe. I onda sam ljut na vas. Čega vam je malo? Je li vam malo života pa ne možete da ga date? Ili vam je malo smrti pa se svak boji za svoj život?“ I malo zatim: „Moj ti savet neće pomoći. No, u persijskoj zemlji čuo sam jednu priču o sekiri bez drvenog dela, bez držalje, bačenoj među drveće. Drveće je među sobom komentarisalo: 'Ova nije ovde bačena zarad dobra!' Na to se javi jedno sasvim obično drvo, govoreći: 'Ako joj se ni jedno drvo od nas ovde ne uvuče u guzicu, nemate se čega bojati!' Idi sad, jer ova priča nije za drvene!“

Druga kritična poruka je u desetom poglavlju Treće knjige, u dijalogu između Saida i Druge Juad, koja mu, kad je on upozori da će je policija opet odvesti, kaže: „Ovoga puta stvari su se sasvim promenile.“ „Ali oni se nisu ništa promenili!“ Na to ona odgovara: „Ako se ništa nisu promenili, to je njihova nesreća. Mi smo se promenili.“ Vreme teče, okolnosti se menjaju i ljudi će iznaći načina da promene nepodnošljivo stanje. Budućnost nije u represiji. A suvi pesimizam i čist optimizam podjednako su neopravdani.¹

Autor je mogao, kako ističu i arapski i zapadni kritičari, odabrati da napiše priču o palestinskom heroju, bilo pacifisti bilo borcu s oružjem u ruci, koji na ovaj ili onaj način ustaje protiv represije pod kojom se on i njegovi sunarodnici zloplate. Umesto toga, on nudi lik koji na svoj zagonetni način produkuje sve nove i nove budalaste greške, zbog čega mu se sve strane pomalo podsmevaju. U celom romanu nema ni jednog jedinog pravog junaka nesumnjive etičnosti – osim, možda, Druge Juad – postoji samo dugi spisak likova izgubljenih u tragičnom i zbunjujućem vihoru političkih zbivanja i svi, i Arapi i Jevreji, legitimni su objekti parodiranja i raskrinkavanja.

Habibijev autoironični i „opakosarkastični postmodernistički pastiš“, kako ga je nazvao jedan od zapadnih kritičara (koji su ga, pridružujući se arapskim kolegama, listom označili kao remek-delo palestinske književnosti), odjeknuo je u celom arapskom svetu i postao klasik moderne arapske literature. Posebno je značajno da je takav status stekao i među najuglednijim palestinskim piscima i pesnicima poput Mahmuda Derviša, Teufika Zijada, Samiha el Kasima i Gasana Kanafanija, koji su u svojim pesmama, s jednostavnim i obezoružavajućim humanizmom prikazali skriveno lice cionističkog projekta. Njihov univerzalni sekularni humanizam i slavljenje palestinskog identiteta bili su, po rečima Omera Zejna, duboki vapaj tragedije tog naroda i zov da se odustane od tribalnog i verski obojenog poziva na oružje protiv novog mesijanskog poduhvata. Zajedno s njima, Habibi u romanu slavi male, jedva vidljive činove otpora jednostavnih i skromnih ljudi.

Dok nam priča priču o nekih trideset godina represije, Habibi sugerše da su Arapi u Izraelu ipak bili relativno slobodni. Ko iole shvata probleme izbeglištva, a pogotovo

---

¹ Kao i samo ime glavnog junaka, neologizam *mutešail – opsimista* oduševio je mnoge i ostao „večno zelena“ tema među Arapima. Dugo po pojavi romana, 2007. godine, poznati dramski umetnici iz Bejruta, Ramale i Jerusalima učestvovali su u seriji radio-emisija Radio Bejruta koje su išle utorkom uveče, u kojima su na smenu čitali poglavlje po poglavlje romana uz uključivanje slušalaca i živ političko-filozofski dijalog na temu arapskog i svakog drugog *opsimizma*.

onaj ko je upoznao život u bliskoistočnim zemljama, neće se začuditi što on sugerira da Palestinci u rasejanju, a ponajpre oni koji su našli uhleblja u bratskim, arapskim zemljama, pod despotskim režimima, trpe isto onoliko koliko i njihovi sunarodnici koji su ostali na rodnom tlu. Oni i tu često bivaju prinuđeni da sarađuju s tajnim službama i da po dve i tri generacije žive kao tuđinci.

Očito, Habibi neodstupno gleda na arapsko-jevrejsko iskustvo kao na negativni model koji prethodi verovatnom budućem suživotu, model koji se mora i može prevazići, nasuprot svoj mržnji, neprijateljstvu, rasejanju i etničko-verskom fanatizmu. On demaskira izraelsko odbijanje da se uoči srodnost sudbine Jevreja u minulim stolicima sa savremenom sudbinom Palestinaca u Izraelu i, uprkos rezervama nekih arapskih i izraelskih desničarskih kritičara, koji zastupaju druga stanovišta, njegova priča insistira na tom budućem modelu.¹ Jer se ničija domovina ne može izgraditi na ruševinama domovine drugog naroda, i nikakva repatrijacija obeskućenog jevrejstva nikada ne može procvetati na račun palestinskog naroda i njegovog izгона iz sopstvenih domova i njihovog pretvaranja u građane drugog reda – u njihovom sopstvenom zavičaju.²

Na kraju svog predgovora Selma Džajusi, palestinska Arapkinja u dijaspori, iznosi generalni zaključak da je savremena palestinska književnost uznemirujuća, jer postavlja potresna pitanja, koja se ne odnose samo na određeni istorijski događaj, već prekoračuju tu granicu. Ona zadiru u probleme nepravde, agresije i prinude, budući da se nameću savesti celog čovečanstva, koje je svesno njihovih implikacija. „Nijedno doba u prošlosti nije se, kao naše, odlikovalo globalnim prepoznavanjem mogućnosti za slobodu i ljudsko dostojanstvo, niti takvom rešenošću da se suprotstavlja svim vidovima agresije. Ovo znači da bi za dalji kontinuitet agresije mašina prinude koja se koristi za gušenje neumitnih slobodarskih težnji morala konstantno rasti i rasti, drobeći i meljući sve smrtonosnije. Možda otuda *Opsimista*, svojim demonstriranjem različitih aspekata jedne iznimno žalosne situacije, može pomoći da sagledamo krajnji besmisao modernih oblika agresije. U tom smislu, poruka romana je globalna.“³

*

Stil romana razlikuje se od tradicionalnog romanesknog stila, jer Habibi, uz nepregledno mnoštvo jezičko-stilskih akrobacija, piše jednostavnim jezikom, primerenim ličnosti svog junaka. On nigde ne pada u zamku retoričkog diskursa, emocionalno je uzdržan ali sugestivan, stvarajući originalan konglomerat od elemenata arapske usmene tradicije iz klasičnih biografija, makama, poslovice i priča i modernističkog i postmodernističkog pristupa, kadšto po ugledu na Kafkin tragički humor, još više i češće

---

¹ Up. Ibrahim A. El-Hussari: „Foolery as a Means to Personal Safety: The Comic Apprehension of Power Relations in Emile Habibi’s *The Pessimist*.“ An extended version of a paper, with the same title, presented at the 20th International Society of Humor Studies (ISHS) Conference, Alcalá de Henares, Madrid, Spain, 7–11 July 2008.

² Dominik Mojsi (Dominique Moïsi) ističe da izraelsko-palestinski sukob ne možemo shvatiti bez razumevanja njegove emocionalne dimenzije. „Iako je to sukob zbog teritorije, bezbednosti, napretka i suvereniteta, on nije samo matrica međunarodnih odnosa, već arhetipski susret dve osnovne emocije – poniženja i straha. [...] Jedna nacija rođena je iz apsolutne i jedinstvene tragedije; jedan narod istiskuje i ugnjetava žrtva koju su sopstvene fizičke i psihičke patnje učinile imunom na patnje drugih.“ Up. *Geopolitika emocija* (Klio, 2012, str. 31, 32).

³ Up. Salma K. Jayyusi: *Ibid.*, xxii.

po uzoru na Hašekovog Švejka i, naročito, na Volterovog *Kandida*, čiji je puni naslov, uostalom, *Kandid ili optimizam*. Ovome potonjem napisao je Habibi omaž u čitavom jednom poglavlju, gde povlači jetke paralele između Panglosa i izraelskih političkih stratega s jedne strane, i Kandidovih doživljaja i aktuelne situacije u kojoj se nalaze Palestinci, s druge. Pri tome, dok je za *Kandida* sve u svetu uvek dobro, (prema Lajbnicovoj tezi da živimo u najboljem od svih mogućih svetova, koju je Volter parodirao) Habibijev „optimista“ u to nije uveren. Ovaj roman mogao je, utoliko, biti naslovljen *Said ili optimizam*, kao pandan naslovu Volterovog slavnog romana.¹

Originalnost i smelost s kojom Habibi upotrebljava jezik, osobito u crnohumornim alegorijama i efektnim pozajmicama iz kolokvijalnog jezika, podarile su mu status jednog od najznačajnijih arapskih pisaca. *Optimista* je dosad objavljen u bukvalno bezbroj izdanja i o njemu je napisano takođe bezbroj književnih osvrta, kritika i studija, na Istoku i na Zapadu. Uprkos velikom uspehu, usled iznimne zahtevnosti teksta koji obiluje aluzijama i dvosmislenim igrama reči, dosad je, sudeći po dostupnim podacima, preveden samo na hebrejski, engleski, francuski i nemački.²

*

Habibi je relativno kasno počeo da se bavi književnim radom. Prva njegova priča, *Mandelbaumova kapija*, pojavila se 1954, a pozorišni komad *Sudbina sveta* objavljuje 1962. Prvo veće delo, zbirku priča *Šestoknjižje o šest dana* objavio je 1969. Usledili su roman *Čudnovati događaji u vezi s nestankom Saida Abul Nahsa el Mutešaila* (1974),³

---

¹ Možda je ovo prilika i da se spomenemo da je Njegoš 1837. napisao satirično-simboličku pripovetku „Žitije Mrđena Nesretnikovića“, gde je, počev od imena junaka u naslovu, primenio sličan stilski instrumentarij kao Habibi u svom romanu – igre reči, aforistične izraze, neobična poređenja, izreke i šaljive priče iz usmene tradicije, čiji se zajednički potencijal realizuje u interakciji, tvoreći složenije narativne forme.

² Prof. Sabri Hafiz (Sabry Hafez, „Obituary: Emile Habibi“. *The Independent*, Saturday 04 May 1996.) navodi da je *Optimista* preveden na najmanje šesnaest jezika, ali to bi mogla biti neka zabuna, budući da se nijednom osim spomenuta četiri prevoda nije moglo ući u trag, a da je ukupan broj jezika na koji su prevedena pojedina Habibijeva dela upravo toliko.

³ Kao i srpski, i engleski prevod, rađen „u četiri ruke“ (Salma K. Jayyusi & Trevor LeGassick) preinačio je naslov, verovatno opet iz marketinških razloga, u *The Secret Life of Saeed the Pessoptimist* (Interlink Books, Northampton, MA, 1985). Prvi francuski prevod zadržava arapski oblik junakovog imena u naslovu (*L'Optissimiste. Les circonstances étranges de la disparition de Said Abou Nahs*, Paris Le Sycomore, 1980), gde neopravdano imamo *čudnovate okolnosti*, jer pisac je, da je to hteo, mogao i sam odabrati arapsku reč za *okolnosti*. Drugi, *Les aventures extraordinaires de Said, le Peptimiste*, u prevodu Žan-Patrik Gijoma (Jean-Patrick Guillaume), Gallimard, 1987, govori o *avanturama* glavnog junaka, što nikako nije bila piščeva ideja – on je hteo da naglasak stavi na *događaje*, kobna zbivanja koja su donela nesreću njegovom narodu. Pod više-manje identičnim naslovom nalazimo i italijansku verziju naslova – *Le avventure straordinarie di Sa'id il pessottimista*, ali nema traga da je delo prevedeno i objavljeno. Nemački prevodioci romana, njih šestoro (Abu Hashhash, Hartmut Fähndrich, Frank Griffel, Angelika Neuwirth, Friederike Pannewick, Joachim Paul und Saleh Srouji. Mit einem Nachwort von A. Neuwirth) našli su mešovito rešenje: *Der Peptimist oder Von den seltsamen Vorfällen um das Verschwinden Suids des Glücklosen* (Lenos, Basel 1995). Svi ovi prevodioci opredelili su se za hibridnu kovanicu u prevodu prezimena El Mutešail, svako u skladu s morfologijom jezika prevoda i svojim osećajem za zvučni efekat. Rusi, koji, koliko se moglo istražiti, nisu objavili delo, spominju ga u literaturi pod punim naslovom, zadržavajući i arapski oblik junakovog imena, i naglasak na *čudnovatim događajima* koji su pratili njegov nestanak, pa i ono „u vezi s“: *Странные события, связанные с исчезновением Сауда Абу ан Нахса аль Муташиаля*.

čuveni politički esej *Kafr Kasim* (1976), drama čiji bi se naslov mogao prevesti kao *Budalaš Budalašević* (1980), u kojoj se sastaju i razgovaraju izginuli palestinski i izraelski borci, komad *Prodavačica prnja* (posle 1969), roman *Ihtaja* (opet simbolično ime junakinje, u značenju 'grešćić', 1985) i, uz još nekoliko manjih radova, takođe mnogohvaljeni roman s elementima memoarske proze, *Bajka o Saraji, gulskoj kćeri* (1991)¹.

Emil Šukri Habibi (1922–1996)² rođen je u Palestini za britanskog mandata, u hrišćanskoj porodici. Tokom 1946. uređivao je nedeljnik *El Mahmaz* (Mamuza), a potom, od 1972, čitavih sedamnaest godina bio je glavni urednik komunističkog dnevnika *Itihad* (arap. *ittiḥād* – Ujedinjenje). Kao jedan od osnivača i poslanik Komunističke partije Izraela bio je u čak pet mandata član Kneseta. Nije napisao mnogo dela, ali je za svoj književni rad dobio najviša priznanja, pri čemu niko nikada nije dovodio u vezu njegove književne uspehe s njegovim učešćem u najvišem organu vlasti. Njegov *Opsimista* nalazi se na listi od sto najboljih arapskih romana koju je pre petnaestak godina u jednoj anketi sačinilo preko sto vodećih književnih kritičara iz svih arapskih zemalja i Izraela.

Palestinska oslobodilačka organizacija dodelila je Habibiju 1990. Palestinsku nagradu za književnost „El Kuds“. Nagradu je Habibiju uručio Jaser Arafat. No, kada je, dve godine kasnije, dobio izraelsku nacionalnu nagradu za književno stvaralaštvo (jedan od šačice nejevreja kojija je dodeljena ta nagrada otkako je ustanovljena), digli su se mnogi glasovi među arapskim intelektualcima da treba da je odbije. Odlučan da dokraja zastupa svoj stav o borbi mirnim sredstvima, on ju je primio iz ruku premijera Jicaka Šamira, provocirajući u svečanoj besedi tim povodom glasne proteste i podele i među izraelskim Jevrejima, a novčanog dela nagrade odrekao se u korist organizacije koja se bavi lečenjem dece ranjene u intifadi.

Na Habibijevom nadgrobnom spomeniku, prema piščevom ličnom zaveštanju, stoje reči „Emil Habibi – ostao u Haifi“.

Srpko Leštarić,
januara 2013/marta 2015.

---

¹ Arap. *gūl* – jedan od glavnih demona u arapskoj mitologiji.

² Po nekim izvorima Habibi je rođen 28. januara 1922, po drugim 29. avgusta 1921, a neki kao godinu rođenja navode i 1919.